

19. HATIŠERIF OD GÜLHANE (HATTIŠERIF OD GJÜL-HANE)

(Izdan mjeseca šabana 26. god. 1258. tj. stud. 3. g. 1839.)

Svaki zna, da su u pèrva vremena carevine otmanske slavne zapoviedi Korana i zakoni carevine bili pravilo svagda štovano. Po tom je rasla carevina u sili i veličini, i svi podložnici, bez izjatja, dostigoše najvišji stupaj blagostojanja. Od 150 godinah biaše množina slučajah i različitih uzrokah kriva, da se je prestalo po svetoj knjizi zakonah i od tuda izvirućih prepisah vladati se, i niegdašnja snaga i niegdašnje blagostanje obratiše se u slabost i sirotinju, dèržava bo zaista gubi svu stalnost, ako prestane zakone svoje dèržati.

Ovima se razmišljanjima duh Naš neprestano zanima, i od onog dana, kojega smo stupili na prestol, obuze Nas jedino misao o obćenom blagu, o poboljšanju stanja Naših pokrajinah i olakšanju narodah. Razabirajući geografsko stanje pokrajinah otomanskih, plodnost zemlje, sposobnost stanovnikah, uvierismo se, da, ako se budemo potrudili, vèrstna sriedstva iznaći, uspieh, kojega se pomoću božjom nadamo dostignuti, za niekoliko godinah steći se može. Tako dakle uzdajući se u pomoć Višnjega, oslonjajući se na molbu proroka našega, dèržimo za dobro, na to težiti, da pokrajinam, otomansku carevinu činećim, novimi ustanovljenjima blagodat dobroga upravljanja pribavimo.

Ustanovljenja ova moraju osobito na tri točke upravljena biti, ove su; 1) jamstva, koja Našim podajnikom savèršenu sigurnost života, poštenja i imanja daju; 2) uredan način, danak porezivati i uzimati; 3) isto tako uredan način vojake uzimati, i za vrieme njihove službe.

I zaista, nisu li život i poštenje najcienie blago u svietu? Koi će se čoviek, ma koliko mèrzio na izdajstvo, uzdèržati moći, da k njemu nepribiegne i s njime vladanju i zemlji neškodi, ako mu je život i poštenje u pogibeli? Naprotiv pako, ako u tom obziru svu ima sigurnost, neće nikad put viernosti oslaviti, i sve što radi, bit će vladanju i bratji na korist.

Ako neima sigurnosti u obziru imanja, nitko se nemakne na glas vladaoca i domovine; nitko se nebrine za napriedak dèržavnoga bogatstva, budući da ima dosta svojih vlastitih; a naprotiv ako gradjan svoje ma kakvo imanje pouzdano posieduje, oseća – pun zažganosti za svoje poslove, kojih krug razširiti traži, da tako i krug svoga užitka razprostran, –

*kako se u sèrdcu nj
svaki dan povešau*

*Što se tiče ure
da se predmet taj i
primorana je mnog
inače nabaviti, neg
da su, hvala Bogu,
monopolah, koji su
još jednako jedan d
to jest običaj, pod i
koje se prodati mo
kojega miesta sam
kada železnoj ruci
nije dobar čoviek,*

*Treba dakle
dèržavnoga savez
učini, i što je pre
morske sile treba*

*Premda je, k
dužnost za sve st
zakone, da se ure
**vremena, davat
obali.** – To bo j
obèrtnost, ako se
jednog više, iz dr
vojaci opet moraj
u službi zadèržav*

*U kratkom:
za dèržavu ni sna
onih novih zakon
ima kazniti, po
**izpitu i izvidjen
neučini, nitko
drugim načino***

Nikomu da

***Svaki nek
najpuniom slo
put stavljati, tak
svojih zakonitih***

kako se u sèrdcu njegovom ljubav k caru i domovini privèrženost k ovoj svaki dan povekšava. Ta su čutjenja za njega izvor najslavniih dielah.

*Što se tiče urednog i stalnog opredieljenja poreza, veoma je važno, da se predmet taj ustanovi; jerbo dèržava, koja za obranu svoje zemlje primorana je mnogo trošiti, nemože novce za vojsku i druge potrebe nužne inače nabaviti, neg po dancih, kojih uzima od svojih podajnikah. Prem da su, hvala Bogu, podajnici Naši od niekog vremena oprošteni od biča monopolah, koji su nepravo dèržani bili za izvor dohodka, postoji opet još jednako jedan dosadni običaj, koi samo nesretne posliedice imati može, to jest običaj, pod imenom *Iltizam* (godišnja arenda) poznatih koncesiah, koje se prodati mogu. Pri ovom je gradjansko i financialno upravljanje kojega miesta samovoljstvu jednog jeditog čovieka, s drugimi riečmi kad kada železnoj ruci najžestjih strastih ostavljeno, ako bo ovaj arendator nije dobar čoviek, neće drugo pred očima imati, nego samu svoju korist.*

Treba dakle, da se u napredak na svakoga sučlana otomanskoga dèržavnoga saveza za izviesnu količinu danka po njegovom imanju porez učini, i što je preko toga, da se ne može iskati. I troškovi naše kopne i morske sile treba da se osobitim zakonima ustanove i ograniče.

Premda je, kao što rekosmo, obrana domovine važna stvar, pak i dužnost za sve stanovnike, na to vojnike dati, *to je opet nužno, učiniti zakone, da se uredi, koliko vojnikah svako miesto po potrebah vremena, davati ima, i da se vrieme vojno na četiri pet godinah obali.* – To bo je i nepravda i smèrtni udarac za zemljodielstvo i obèrtnost, ako se, negledajuć na to, koliko koje miesto naroda ima, iz jednog više, iz drugoga manje momakah uzima, nego što dati mogu; a vojaci opet moraju zdvojiti, broj stanovnikah umalit se, ako se, dok živu, u službi zadèržavaju.

U kratkom: bez važnih zakonah, kojih se je nužda vidieła, neima se za dèržavu ni snage, ni bogatstva, ni mira, već to sve se ima očekivati od onih novih zakonah, *Toga radi u napredak da se dielo svakoga, koi se ima kazniti, po naših božanstvenih zakonih, po učinjenom najprije izpitu i izvidjenju javno presudjuje, i dok se pravilno presudjenje neučini, nitko da nesmie drugoga javno ili potajno, otrovom ili drugim načinom smaknuti.*

Nikomu da nije slobodno drugomu, ma ko on bio, poštenje vriedjati.

Svaki neka svoje dobro svake vèrsti posieduje, i s njim najpuniom slobodom upravlja, bez da mu tko u tom smie prepone na put stavljati, tako n. p. nevini odvietci kojeg zločinca da nebivaju lišavani svojih zakonitih pravah, i dobra zločinacah da se nekonfisciraju.

Ovo carske milosti prostiremo na sve Naše podanike, koje god viere il cèrkve oni bili; svi bez izjatja neka ih uživaju. Tako Mi svu sigurnost života, poštenja i imanja podajnikom Našim dajemo, kao što svete rieči našeg zakona iziskuju.

Što se tiče drugih točkah, budući da se moraju složnim djelovanjem prosvietjenih mnienjah urediti, to će se *Naš savjet pravosudja*, novimi, u koliko je potriebno, članovi umnožen – s kojim će se u izviesne, po Nami opredieljene, dane, Naši ministri i dostojanstvenici carevine sastajati, - *za to skupljati, da sastave uredjujuće zakone o točkah, ticajućih se sigurnosti života i imanja, kao i o tom, kako da se porez opredieli. Svaki će u ovih skupštinah svoje misli slobodno izjasnjivati i kazati, što mnie.*

Zakoni u obziru uredjenja vojene službe imaju se u ratnom vieću, siedećem u palači Seriaskerovoj, u viećanje uzeti.

Kada se napravi zakon, treba da se Nama podnese, a Mi ćemo ga potvèrditi, tad će stopèrv dobiti kriepost.

Buduć da ova ustanovljenja nikakvu drugu namieru nemaju, nego da viera, vladanje, narod i carevina opet procvjeta, to se Mi obvezujemo, da nećemo ništa činiti, što bi tomu protivno bilo. Za zalog Našeg obećanja hoćemo na ova ustanovljenja, koja smo položili u dvorani, gdje se slavna kabanica Prorokova čuva, u pribitju svih Ulemah i velikašah carevine Bogom se zakleti, a poslie se moraju ovi za njih zakleti.

Kad se to dověrši, ***svaki Ulema ili Velikaš carevine, il ma tko drugi, koi ta ustanovljenja prekèrši, negledajući na dostojanstvo, na važnost osobe, osviedoćenomu svomu prekèršenju shodnu kaštigu da pretèrpi.*** Kazniteljni zakonik (Strafgesetzbuch) toga radi, da se sastavi.

Budući da svi službenici carevine danas pristojnu platju vuku, i platje onih, kojih službe još nisu dovoljno uredjene, urediti se moraju, to će se strog zakon načiniti proti tèrgovanju sa službami, što božanstveni zakoni odsudjuje, i što je jedan od glavnih uzrokah propadanja carevine.

Budući da su gornja ustanovljenja cjelovita promiena i obnovljenje starih običajah, to da se ovo carsko ručno pismo u Carigradu i po svih miestah Naše carevine proglasi, i svim, koji su u Carigradu, poslanikom, priateljskiah moćih službeno priobći, da budu sviedoci izdanja ovih ustavah, koji će, ako je božja volja, viečno trajati.

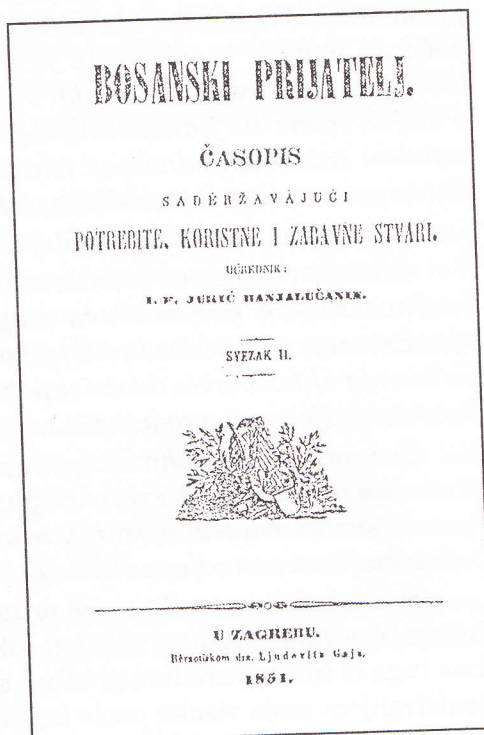
Bog višnji da sve nas pod svojim svetim i dostojnim štitom sahrani.

One, koji budu ovim ustanovljenjem protivno činili, kletva božja postigla i neimali srieće do vieka.

Komentar – Hatišerifom od 1831. godine. To je osnivačka povelja državi, tj. era tanzi- matična u vezi sa reformama. Hatišerifom od 1839. godine godavanja evrop- skom pravu je usvojen prvi ustav. Hatišerifom od 1856. godine Gülhane je prvi put uveden je stalan način ra- dovanja. Hatišerifom od 1862. godine sistem reguliranja države. Hatišerifom od 1876. godine šena su osnovna zakona za svim podanicima. Hatišerifom od 1878. godine klasu. Svakom podanicu. Hatišerifom od 1881. godine Svako može svo- jvoljno raditi za svoj rad. Str- ano pravo najavljuje usvajanje. Hatišerifom od 1884. godine sa izdavanjem m- odesta. Hatišerifom od 1886. godine Porta je počela. Hatišerifom od 1889. godine

Izvor naveden prema: I. F. Jukić, *Sabrana djela*, knj. II, Sarajevo 1973, 207- 211. (Dalje se citira kao *Sabrana djela*.)

Komentar – Hatišerif od Gülhane izdao je sultan Abdul Medžid 3. novembra 1839. godine. To je osnovni tanzimatski akt kojim započinje novi period u osmanskoj državi, tj. era tanzimata u kojem je centralna osmanska vlast poduzela niz mjera u vezi sa reformom vojske, uprave i agrara u cilju njihove modernizacije i prilagođavanja evropskim kriterijima. Ovo razdoblje traje sve do 1876. godine kada je usvojen prvi ustav Osmanskog carstva. U skladu sa reformama, Hatišerif od Gülhane je pravno ukinuo timarski sistem i spahijsku organizaciju. Ustanovljen je stalan način razrezivanja i ubiranja poreza. Za sve podanike je utvrđen jednak sistem reguliranja vojne obaveze uz tačno određen rok njenog trajanja. Proglašena su osnovna načela koja garantiraju potpunu sigurnost života, časti i imetka svim podanicima Osmanskog carstva, te ravnopravnost bez obzira na vjeru i klasu. Svakom optuženom licu zajamčena je poštena istraga i javno suđenje. Svako može svojom imovinom slobodno raspolagati. Službenici primaju plaću za svoj rad. Strogo je zabranjeno primati mito. U vezi sa tim, Hatišerif od Gülhane najavljuje usvajanje posebnog zakona koji će sankcionirati takve pojave. Upravo sa izdavanjem niza novih zakona i propisa (*Trgovački zakon, Krivični zakon itd.*), Porta je počela graditi svoj pravni poredak u duhu reformi proklamiranih Hatišerifom od Gülhane.

Hatišerif od Gülhane je objavljen u časopisu BOSANSKI PRIJATELJ, svezak II iz 1851. u Zagrebu, čiji je urednik bio I. F. Jukić.